

УДК 336.647: 336.144.3

*Ольга Кравченко, к.е.н., доцент
(професор кафедри «Фінанси і кредит»,
Державний економіко-технологічний університет транспорту)*

*Марина Козловська
(магістр спеціальності «Фінанси і кредит»,
Державний економіко-технологічний університет транспорту)*

ДОВГОСТРОКОВЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК ОBOB'ЯЗKOBA CKЛAДOBA ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ПІДПРИЄМСТВА

Стаття присвячена дослідженню довгострокового планування як складової фінансового механізму підприємства. Визначено, що фінансовий механізм слід розглядати, з одного боку, як інструмент управління фінансовими ресурсами, а з іншого боку, як сукупність відносин, що виникають у процесі формування, розподілу та використання грошових коштів.

Показано, що головним завданням довгострокового планування є своєчасне виявлення та вирішення фінансових проблем підприємства. Запропоновано систему принципів як базу для визначення концептуальних засад довгострокового фінансового планування. Визначено систему фінансових планів, яка включає план формування фінансових результатів, план інвестицій, плановий баланс, зведений план руху грошових потоків.

Обґрунтування раціональних фінансових відношень передбачає виділення та врахування довгострокових тенденцій у внутрішньому та зовнішньому середовищі. Це обумовлює використання прогнозування як складової довгострокового планування. Окреслено коло задач, які вирішуються в процесі прогнозування, та зазначено, що перелік вирішуваних задач і рівень нестабільності ринкового середовища накладають обмеження на інструментарій прогнозування. Запропоновано підхід до розробки фінансових прогнозів при довгостроковому плануванні, який включає три етапи: передпрогнознi дослідження, власне прогнозування та перевірка виконання передумов прогнозування.

Ключові слова: фінансовий механізм, довгострокове фінансове планування, план, прогнозування, ринкове середовище, підприємство.

© Кравченко О.О., Козловська М.В., 2016

*Ольга Кравченко, к.э.н, доцент
(профессор кафедры «Финансы и кредит»,
Государственный экономико-технологический университет транспорта)*

*Марина Козловская
(магистр специальности «Финансы и кредит»,
Государственный экономико-технологический университет транспорта)*

ДОЛГОСРОЧНОЕ ПЛАНИРОВАНИЕ КАК ОБЯЗАТЕЛЬНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ФИНАНСОВОГО МЕХАНИЗМА ПРЕДПРИЯТИЯ

Статья посвящена исследованию долгосрочного планирования как составляющего элемента финансового механизма предприятия. Определено, что финансовый механизм необходимо рассматривать, с одной стороны, как инструмент управления финансовыми ресурсами, а с другой стороны, как совокупность отношений, возникающих в процессе формирования, распределения и использования денежных средств.

Показано, что основным заданием долгосрочного планирования является своевременное выявление и разрешение финансовых проблем предприятия. Предложена система принципов как база для определения концептуальных основ долгосрочного финансового планирования. Определена система финансовых планов, включающая план формирования финансовых результатов, план инвестиций, плановый баланс, сводный план движения денежных потоков.

Обоснование рациональных финансовых отношений предполагает выделение и учёт долгосрочных тенденций во внешней и внутренней среде. Это обуславливает необходимость использования прогнозирования как составляющего элемента долгосрочного планирования. Очерчен круг задач, которые решаются в процессе прогнозирования, и определено, что перечень задач и уровень нестабильности рыночной среды накладывают ограничения на инструментарий прогнозирования. Предложен подход к разработке финансовых прогнозов при долгосрочном планировании, включающий три этапа: предпрогнозные исследования, собственно прогнозирование и проверку выполнения условий прогнозирования.

Ключевые слова: финансовый механизм, долгосрочное финансовое планирование, план, прогнозирование, рыночная среда, предприятие.

*Olga Kravchenko, Ph.d, associate professor
(Professor of department «Finance and credit», The State Economy and Technology university of Transport)*

*Marina Kozlovs'ka
(magistrate of specialty «Finance and credit», The State Economy and Technology university of Transport)*

**LONG-RANGE PLANNING AS A MANDATORY COMPONENT
OF FINANCIAL MECHANISM OF ENTERPRISE**

The article is devoted to the long-range planning as a element of financial mechanism of enterprise. It was determined that the financial mechanism should be considered, on the one hand, as a financial management tool, and on the other hand, as a set of relations to the process of forming, distribution and use of cash.

It is shown that the main task of long-term planning is the timely identification and resolution of the financial problems of the enterprises. Is proposed a system of principles as the basis for the definition of the conceptual foundations of the long-term financial planning. Is determined a system of financial plans, including the plan of formation of financial results, the investment plan, the planned balance sheet, consolidated cash flow plan.

The justification of rational financial relations involves the allocation and accounting of long-term trends in the external and internal environment. This necessitates the use of forecasting long-term planning as a constituent element. Is sketched the range of problems that can be solved in the process of forecasting, and it is determined that the list of tasks and the level of volatility of the market environment imposes restrictions on forecasting tools. Is proposed an approach to the development of financial forecasts for long-term planning, including three stages: pre-forecast research, proper forecasting and verification of the forecasting conditions.

Keywords: financial mechanism, long-range financial planning, plan, forecasting, market environment, enterprises.

Постановка проблеми. В умовах підвищення нестабільності ринкового середовища та поглиблення економічної кризи однією з основних задач будь-якого підприємства є виживання. Складність формування фінансових ресурсів, невідповідність їх доступних обсягів наявним потребам з особливою гостротою ставить питання пошуку резервів для підвищення фінансового потенціалу. Це передбачає удосконалення фінансового механізму підприємства, що є найбільш динамічною складовою системи управління фінансами, зміни якої пов'язані з необхідністю вирішення різноманітних тактичних задач. Фінансовий механізм – це «цілісна система управління фінансами підприємства ...» [1, с. 18], яка складається із сукупності фінансових відносин, форм фінансових ресурсів, порядку формування та використання централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів, методів управління фінансами. Удосконалення фінансового механізму підприємства для підвищення його адаптованості до ринкового середовища має ґрунтуватися на фінансових планах, в яких відображені не тільки короткострокові тенденції змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі, а й довгострокові. Це дозволить уникнути помилковості у прийнятті рішень, що позитивно вплине на ефективність управління фінансами підприємства в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі удосконалення фінансового механізму та визначенні у ньому місця планування присвячені праці провідних вітчизняних вчених, а саме: М.Д. Білик, І.А. Бланка, Л.А. Костирко, Г.А. Крамаренко, М.І. Крупки, В.М. Опаріна, А.М. Поддєрьогина, А.Г. Семенова, О.О. Терещенка та інших [1–9]. Серед зарубіжних учених слід відзначити В.В. Бочарова, Р. Брейлі, Ю. Бріггема, А.І. Вострокнутову Л. Гапенські,

Дж. Грехема, А.Г. Грязнову, В.В. Ковальова, С. Майерса, М.В. Романовського та інших [10–16]. Праці зазначених учених мали суттєвий вплив на розвиток наукової думки, спрямованої на удосконалення фінансового механізму підприємств шляхом його адаптації до існуючого середовища, а також на розвиток методології та методик фінансового планування. Однак необхідно зазначити, що через комплекс об'єктивних причин [17, с. 24–25], планування у сфері фінансів обмежується бюджетуванням або короткостроковим плануванням, що знижує ефективність фінансового механізму врахування їх динаміки при розробці стратегії розвитку та вироблення раціональних управлінських рішень у сфері фінансів. Так, Дж. Гелбрейт зазначав, що довгострокове планування і наукове прийняття рішень на рівні корпорацій набагато перевершують «безсистемні» дії ринкової економіки [18, с. 30]. Це обумовлює необхідність визначення особливостей довгострокового фінансового планування на підприємствах в умовах нестабільного середовища.

Тому **метою статті** є дослідження специфіки довгострокового фінансового планування як обов'язкової складової фінансового механізму підприємства в умовах ринкового середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансовий механізм відіграє важливу роль у діяльності будь-якого підприємства, не залежно від форми власності. Його значення особливо зростає в умовах ринкової економіки, оскільки проблеми фінансового забезпечення підприємства повинні вирішувати самостійно. Зараз фінансовий механізм розглядається не тільки як інструмент формування та розподілу фінансових ресурсів, а й один з основних регуляторів виробничо-господарської діяльності підприємства. Таким чином, у якості об'єкта впливу фінансового механізму слід розглядати не тільки як інструмент управління фінансовими ресурсами, а й сукупність відносин, що виникають в процесі формування, розподілу та використання грошових коштів.

Можна вважати, що фінансовий механізм підприємства є раціональним, якщо його фінанси повно та ефективно реалізують свої функції. Тому, фінанси, як об'єктивна економічна категорія, відображає існуючі грошові відносини, пов'язані з формуванням і розподілом грошових коштів, тоді фінансовий механізм є системою управління фінансами. Таким чином, фінансовий механізм можна визначити як сукупність фінансових операцій з організації, планування та стимулювання використання фінансових ресурсів підприємства (рис. 1).

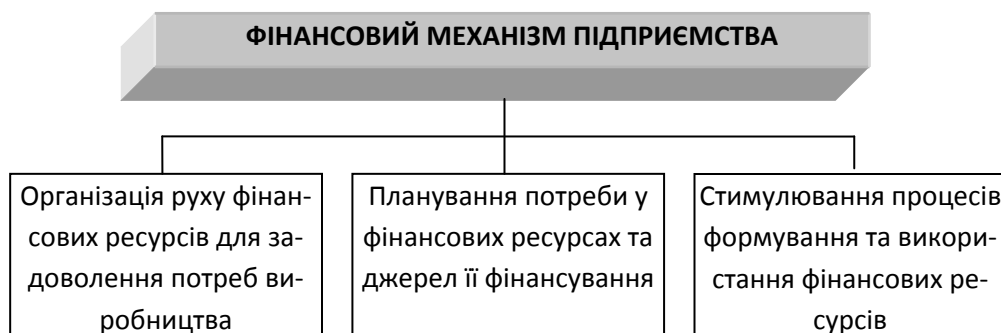

Рис. 1. Фінансовий механізм підприємства як сукупність фінансових операцій

Удосконалення фінансового механізму, його адаптація до змін умов функціонування, забезпечення достатніми фінансовими ресурсами цілеспрямованого розвитку підприємства неможливі без повноцінного використання власне планування, перш за все, довгострокового, впровадження якого сприятиме забезпеченню цілеспрямованого розвитку підприємства.

Специфічною особливістю довгострокового фінансового планування є поєднання фінансового прогнозування та розробленої фінансової стратегії для визначення майбутніх проблем та можливостей. Ціль довгострокового планування полягає у підготовці матеріальних і фінансових ресурсів до можливої зміни діяльності підприємства в умовах нестабільного зовнішнього середовища [19, с. 29], а головним завданням – своєчасне виявлення та вирішення фінансових проблем, що обмежують зростання підприємства. Базою довгострокового фінансового планування є макроекономічні прогнози основних агрегованих показників [20, с. 31], що знайшло відображення в його орієнтації на врахування постійної і поступальної зміни зовнішнього середовища як для адаптації підприємства, так і для його розвитку. Через спрямованість довгострокового фінансового планування та його базування на стратегії розвитку підприємства існує певне ототожнення довгострокового та стратегічного планування, що є неправильним як у концептуальному, так й у змістовому сенсах [21]. У той же час довгостроковий фінансовий план розробляється в межах стратегічного плану і метою його реалізації є досягнення стратегічних цілей розвитку. Тому довгострокові плани можна розглядати як інструмент виконання стратегічного плану підприємства для реалізації стратегічних цілей (рис. 2). Формування концептуальних засад довгострокового фінансового планування слід ґрунтувати на системі таких принципах.

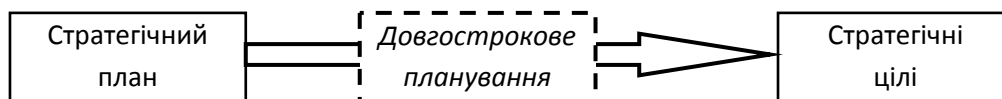

Рис.2. Довгострокове планування як інструмент виконання стратегічного плану

Принцип 1. Вихідні припущення довгострокового планування як відображення парадигми розвитку підприємства. Парадигма розвитку підприємства визначається не тільки його місією, а й умовами зовнішнього середовища, а саме рівнем його невизначеності. Так, при детермінованому середовищі концептуальні основи функціонування підприємства можуть базуватися на неокласичній економічній теорії, а при зростанні невизначеності майбутнього – на еволюційній, інституціональній теоріях або на їхніх похідних.

Принцип 2. План як відображення ментальної моделі підприємства. Структура фінансових планів повинна однозначно відповідати існуючому фінансовому механізму, який описується за допомогою ментальної моделі підприємства з урахуванням стадії його життєвого циклу. Відповідно структура фінансових планів має бути гнучкою і передбачати можливість їх корегування відповідно до змін у фінансовому механізмі, а також при виникненні у підприємства нових потреб у прогнозах і планах.

Принцип 3. Довгостроковий план як інструмент реалізації стратегії розвитку пі-

дприємства. В практиці управління використовують два основні підходи до розробки планів: (1) на базі цілей, визначених у фінансовій стратегії; (2) на базі тенденцій, які склалися у зовнішньому та внутрішньому середовищі. У «чистому» вигляді ці підходи мають обмежене використання: при короткостроковому (врахування тенденцій) та стратегічному (врахування цілей розвитку) фінансовому плануванні. Специфіка довгострокового плану передбачає комплексне використання цих підходів, оскільки, з одного боку, підприємства є достатньо інерційними системами, структура яких змінюється досить повільно, що вимагає врахування фактичного стану параметрів його внутрішнього середовища. З іншого боку, ринкове середовище зараз характеризується підвищеною динамічністю, що обумовлює необхідність екстраординарних зусиль для виходу у бажане майбутнє, тобто досягнення цілей, визначених у стратегії розвитку.

Принцип 4. План як компроміс між можливостями та потребами. При довгостроковому плануванні необхідно враховувати як поточний стан майна та фінансів підприємства, так і його стратегічні наміри. Крім того, є обов'язковою відповідність між потребами у ресурсах для фінансування операційної, інвестиційної та фінансової діяльності кожного структурного підрозділу і обсягами доступних власних і залучених фінансових ресурсів. Це передбачає використання планування по принципу «зустрічного потоку» (потреби «доверху» – можливості «донизу»), що передбачатиме декілька етапів узгодження для визначення планових показників, які можна досягти (реально отримати) у майбутньому.

Принцип 5. План як збалансована система показників. Фінансове планування має охоплювати всі виробничі процеси і оцінювати фінансові потоки, що їх супроводжують, тобто необхідно враховувати формування і використання фінансових ресурсів, пов'язаних з усіма видами діяльності підприємства, для недопущення погіршення його фінансового стану та зниження стійкості. Це обумовлює обов'язковість збалансування планових показників, пов'язаних із генеруванням різних фінансових потоків.

Принцип 6. План як відображення системи обмежень. Фінансове планування завжди здійснюється в умовах обмежень, які можна розділити на три групи: (1) ресурсні (доступні у майбутньому обсяги власних і залучених фінансових ресурсів); (2) процесні (використовувана технологія, стан і структура необоротних активів); (3) результуючі (обсяги виробництва і реалізації продукції, її рентабельність, віддача на капітал, продуктивність праці). Ці обмеження є відображенням реалій зовнішнього та внутрішнього середовища, що через прогнози закладаються у фінансові плани, розробка яких може розглядатися як задача оптимізації з обмеженнями.

Як було зазначено раніше, довгострокове фінансове планування є одночасно і складовою фінансового механізму, і його відображенням. Відповідно система довгострокових планів має охоплювати всі фінансові відносини, у яких задіяне підприємство, та доступні ресурси. Тоді система фінансових планів має включати:

(1) план формування фінансових результатів (планові показники формування доходів, видатків і прибутків); мета розробки – визначення можливих обсягів надходження фінансових ресурсів та потреби в них для недопущення дефіциту грошових коштів для фінансування операційної діяльності та виконання короткострокових і довгострокових зобов'язань;

(2) план інвестицій (планові показники обсягів інвестицій (перш за все, капітальних вкладень) із визначенням джерел їх фінансування та очікуваних доходів);

мета розробки – управління інвестиційною діяльністю для недопущення зниження економічної ефективності від реалізації проектів через проблеми з їхнім фінансуванням;

(3) плановий баланс (агреговані планові показники активів і пасивів підприємства); мета розробки – підтримка необхідних співвідношень між окремими складовими активів і пасивів підприємства для підтримки його виробничо-економічного потенціалу у майбутньому;

(4) зведений план руху грошових потоків (планові показники надходжень та витрачання фінансових ресурсів при здійсненні операційної, інвестиційної та фінансової діяльності); мета розробки – недопущення дефіциту доступних ресурсів, підтримка фінансової стійкості та платоспроможності підприємства.

Необхідність врахування довгострокових тенденцій у внутрішньому та зовнішньому середовищі при обґрунтуванні раціональних фінансових відношень, вартісних пропорцій та руху фінансових ресурсів обумовлює використання методів і моделей прогнозування, метою якого є оцінка перспектив впливу зовнішнього середовища та внутрішніх умов на стан фінансових ресурсів підприємства у майбутньому. За допомогою прогнозування можна звести до прийнятного рівня невизначеність ринкового середовища та нівелювати її негативний вплив на функціонування підприємства, усунути надмірні трансакційні витрати, що сприятиме зниженню підприємницьких і фінансових ризиків за рахунок своєчасного виявлення «проблемних» явищ у фінансовому механізмі.

В процесі фінансового прогнозування має вирішуватися широке коло задач, а саме: (1) визначення можливого обсягу фінансових ресурсів та потреби в них у певні періоди часу; (2) оцінка фінансового стану підприємства у прогнозованому періоді залежно від реалізації різних сценаріїв його виробничо-економічної та фінансової діяльності; (3) пошук доступних джерел кредитних ресурсів та визначення напрямів використання з урахуванням впливу на їх вартість факторів різної природи; (4) формулювання рекомендацій щодо вибору раціональної фінансової стратегії та тактики, які забезпечать реалізацію місії підприємства в умовах ринкового середовища.

Перелік задач, що мають вирішуватися при довгостроковому фінансовому плануванні, а також рівень нестабільності середовища, в якому функціонує і «має намір» розвиватися, накладають обмеження на інструментарій прогнозування. Так, використання методів перспективної екстраполяції, які базуються на кореляційно-регресійному аналізі, не дозволяє отримувати коректні оцінки щодо майбутніх змін ключових показників фінансових планів при кардинальних та непередбачуваних змінах ринкового середовища. Вибір методу прогнозування має визначатися системою припущень щодо функціонування підприємства у визначеному середовищі та використовуваними даними. Таким чином, вибір методу прогнозування при довгостроковому плануванні має здійснюватися на основі оцінки прийнятності (відповідності) певного методу конкретній ситуації, потребам у прогнозах, вимогам до ступеня достовірності отриманих результатів, а також об'єктивності отриманих результатів.

Реалізація прогнозування як складової довгострокового планування має здійснюватися трьома етапами:

1) передпрогнознi дослідження (виявлення множини показників (чинників), які з найбільшою імовірністю формуватимуть майбутні грошові потоки підприємства; дослідження динаміки змін цих показників та виявлення її специфіки для визна-

чення системи обмежень прогнозування; вибір методу прогнозування);

2) власне прогнозування (побудова прогнозної моделі; перевірка її на відповідність реальній динаміці показника та на достовірність коефіцієнтів моделі; визначення кількості періодів часу, для яких можна отримати достовірні прогнози; розрахунок точкових і інтервальних прогнозів на основі побудованої моделі);

3) перевірка передумов прогнозування (оцінка коректності обраних умов (обмежень) прогнозування та проведення аналізу чутливості фінансових результатів до змін вихідних умов).

Висновки та пропозиції. Отже, довгострокове фінансове планування має стати невід'ємною складовою фінансового механізму підприємства. Використання довгострокового планування приведе до забезпеченості достатніми фінансовими ресурсами операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, визначення напрямів удосконалення фінансового механізму та підвищення керованості фінансів. Крім цього, сприятиме цілеспрямованому розвитку підприємства шляхом адаптації його фінансового механізму до змін у ринковому середовищі. Довгострокове фінансове планування має базуватися на системі прогнозів, інструментарій визначення яких визначатиметься залежно від системи припущень щодо функціонування підприємства у визначеному середовищі та використовуваних даних.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Фінансовий менеджмент* / Під кер. А.М. Поддєрьогіна. – К. :КНЕУ, 2005. – 536 с.
2. *Білик М.Д.* Стратегічне управління та стратегії підприємств / М.Д. Білик // *Фінанси підприємств : проблеми і перспективи* : [монографія] : у 3 т. Т. 2. Фінансові аспекти інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств / За ред. Білик М.Д. – К. : «ПанТот», 2012. – С. 8–41.
3. *Крупка М.І.* Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України / М.І. Крупка. – Львів: ВЦ ЛНУ ім. І.Франка, 2001. – 608 с.
4. *Бланк І.А.* Основы финансового менеджмента. Т.1 / И.А. Бланк. – К. : Ника-Центр, Эльга, 2001. – 592 с.
5. *Костирко Л.А.* Фінансовий механізм сталого розвитку підприємств : стратегічні орієнтири, системи забезпечення, адаптація : [монографія] / Л.А. Костирко. – Луганськ : Вид-во «Ноулідж», 2012. – 474 с.
6. *Крамаренко Г.А.* Финансовый анализ и планирование / Г.А. Крамаренко. – Днепропетровск: Издательство ДАУБП, 2001. – 232 с.
7. *Опарін В.М.* Фінанси (загальна теорія) / В.М. Опарін. – К. : КНЕУ, 1999. – 164 с.
8. *Фінансове планування і управління на підприємствах* / Г.А. Семенов, В.З. Бугай, А.Г. Семенов, А.В. Бугай. – К. : Центр навч. л-ри, 2007. – 432 с.
9. *Терещенко О.О.* Фінансова діяльність суб'єктів господарювання / О.О. Терещенко. – К. : КНЕУ, 2003. – 554 с.
10. *Бочаров В.В.* Корпоративные финансы / В.В. Бочаров, В.Е. Леонтьев. – СПб. : Питер, 2004. – 592 с.
11. *Брейли Р.* Принципы корпоративных финансов / Р. Брейли, С. Майерс. – М. : «ОЛИМП-БИЗНЕС», 1997. – 1120 с.
12. *Бригхем Ю.* Финансовый менеджмент. Полный курс. В 2-х т. / Пер. с англ. под. ред. В.В. Ковалева / Ю. Бригхем, Л. Гапенски. – СПб. : Экономическая школа, 1997. Т. 2. – 669 с.
13. *Корпоративные финансы* / Под ред. М.В. Романовского, А.И. Вострокнутовой. – СПб. : Питер, 2011. – 592 с.
14. *Graham J.* Corporate finance : linking theory to what companies do / J. Graham, S.B. Smart, W.L. Megginson. – [3rd ed.]. – Mason : South-Western Cengage Learning, 2009. – 1008 p.
15. *Фінанси* / Под ред. А.Г. Грязновой, Е.В. Маркиной – М. : Финансы и статистика, 2004. – 504 с.
16. *Ковалев В.В.* Финансовый менеджмент : теория и практика / В.В. Ковалев. – [2-е изд., перераб. и доп.] – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007. – 1024 с.
17. *Кравченко О.О.* Сценарне фінансове планування і прогнозування на залізничному транспорті : теорія і практика : [монографія] / О.О. Кравченко. – К. : ДЕДУТ, 2013. – 300 с.

18. Galbraith J.K. The new industrial state / J.K. Galbraith. – Princeton : Princeton University Press, 2007 – 518 p.
19. Аакер Д.А. Стратегическое рыночное управление / Д.А. Аакер ; пер. с англ. под ред. Ю.Н. Каптуревского. – [6-е изд.]. – СПб. : Питер, 2002. – 544 с.
20. Грант Р. Современный стратегический анализ / Р. Грант ; пер. с англ. под ред. В.Н. Фунтова. – [5-е изд.]. – СПб. : Питер, 2008. – 560 с.
21. Кравченко О.О. Генезис теорій фінансового планування і прогнозування / О.О. Кравченко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. – № 36. – С. 56–60.

REFERENCES

1. *Finansovyy menedzhment* [Financial management] / Pod ker. A.M. Poddyer'ohina. Kyiv, KNEU Publ., 2005. 536 p.
2. Bilyk M.D. *Stratehichne upravlinnya ta stratehiyi pidpryyemstv* [Strategic management and business strategy]. Т. 2 *Finansovi aspekty innovatsiyno-investytsiynoho rozvytku* [Financial aspects of innovation and investment development business]. Kyiv, «PanTot» Publ., 2012. pp. 8–41.
3. Krupka M.I. *Finansovo-kredytnyy mekhanizm innovatsiynoho rozvytku ekonomiky Ukrainy* [Financial and credit mechanism innovation development of economy of Ukraine]. L'viv: VC LNU im. I.Franka Publ., 2001. 608 p.
4. Blank I.A. *Osnovy finansovogo menedzhmenta* [Fundamentals of financial management] T.1. Kyiv, Nika-Tsentr, El'ga Publ., 2001. 592 p.
5. Kostyrko L.A. *Finansovyy mekhanizm staloho rozvytku pidpryyemstv: stratehichni oriyentiri, systemy zabezpechennya, adaptatsiya* [The financial mechanism of sustainable development of enterprises, strategic objectives, system security, adaptation]. Luhans'k, Noulidzh Publ., 2012. 474 p.
6. Kramarenko G.A. *Finansovyy analiz i planirovaniye* [Financial analysis and planning]. Dnepropetrovs'k, DAUBP Publ., 2001. 232 p.
7. Oparin V.M. *Finansy (zahal'na teoriya)* [Finance (general theory)]. Kyiv, KNEU Publ., 1999. 164 p.
8. Semenov H.A., Buhay V.Z., Semenov A.H., Buhay A.V. *Finansove planuvannya y upravlinnya na pidpryyemstvakh* [Financial planning and management in enterprises]. Kyiv, CTL Publ., 2007. 432 p.
9. Tereshchenko O.O. *Finansova diyal'nist' sub'yektiv hospodaryuvannya* [Financial activities of business entities]. Kyiv, KNEU Publ., 2003. 554 p.
10. Bocharov V.V., Leont'yev V.Ye. *Korporativnyye finansy* [Corporate finance]. St Peterburg, Piter Publ., 2004. 592 p.
11. Braley R., Myers C. *Printsipy korporativnykh finansov* [Principles of Corporate Finance]. Moscow, OLYMP-BUZNES Publ., 1997. 1120 p.
12. Brighkem YU., Gapenski L. *Finansovyy menedzhment. Polnyy kurs.* [Financial Management. Full course]. V. 2. St. Petersburg, Ekonomicheskaya shkola Publ., 1997. 669 p/
13. *Korporativnyye finansy* [Corporate finance] / Pod red. M.V. Romanovskogo, A.I. Vostroknutovoy. St Peterburg, Piter Publ., 2011. 592 p.
14. Graham J., Smart S.B., Megginson W.L. *Corporate finance : linking theory to what companies do.* Mason : South-Western Cengage Learning, 2009. 1008 p.
15. *Finansy* [Finance] / Pod red. A.G. Gryaznovoy, Ye.V. Markinoy. Moscow: Finance and Statistics Publ., 2004. 504 p.
16. Kovalev V.V. *Finansovyy menedzhment: teoriya i praktika* [Financial Management: Theory and Practice]. Moscow, TK Velbi, Prospekt Publ., 2007. – 1024 p.
17. Kravchenko O.O. *Stsenarne finansove planuvannya y prohnozuvannya na zaliznichnomu transporti: teoriya y praktyka* [Scenario financial planning and forecasting in railway transport: theory and practice]. Kyiv, DETUT Publ., 2013. 300 p.
18. Galbraith J.K. *The new industrial state.* Princeton University Press, 2007. 518 p.
19. Aaker D.A. *Strategicheskoye rynochnoye upravleniye* [Strategic market management]. St Peterburg, Piter Publ., 2002. 544 p.
- 20/ Grant R. *Sovremenny strategicheskiy analiz* [Modern strategic analysis]. St Peterburg, Piter Publ., 2008. 560 p.
21. Kravchenko O.O. *Henezys teoriy finansovoho planuvannya y prohnozuvannya* [The genesis of theories of financial planning and forecasting]. *Visnyk ekonomiky transportu y promislovosti* [Journal of Transport Economics and Industry], 2011, № 36, pp. 56–60.